

Людмила ШЕВЧЕНКО-САВЧИНСЬКА

## DUO CUM FACIUNT IDEM, NON EST IDEM

Монографія Мирослава Трофимука *Латиномовна література України XV–XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї*<sup>1</sup> – довгождана праця як для українських, так і, як мінімум, для польських дослідників неолатиністики – цього практично недослідженого явища, що особливо повно розвинулося в культурному, не обов'язково в географічному, порубіжжі. Грунтовний опус складається з трьох розділів: «Історія дослідження латиномовної літератури», «Огляд літературного процесу України латинською мовою», «Основні жанри і теми латиномовної літератури України». Мирослав Трофимук аналізує не лише латиномовні надбання літератури України (саме на такому формулюванні присвійності наполягає автор), а й півторасотлітні неолатиністичні студії, беручи за нижню хронологічну межу біобібліографічний опис латиномовних авторів Івана Вагилевича<sup>2</sup>. Поступ української неолатиністики як важливої складової комплексу гуманітарних наук розглядається в підрозділі 1.2 «Неолатиністичні студії в Україні». На жаль, у деталь-

<sup>1</sup> М. Трофимук, *Латиномовна література України XV–XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї*: монографія / М. С. Трофимук, ЛНУ імені Івана Франка, Львів 2014, 380 с.

<sup>2</sup> І. Вагилевич, *Польські письменники русини з додатком латинські письменники русини / до друку підготував і передмову написав Ростислав Радшиєвський*, Перемишль 1996, 320 с.

ному переліку антологій та публікацій перекладів з латинської мови не знайшлося місця для згадки про першодрук перекладеної Віталієм Маслоком риторики *Могілянський оратор*<sup>3</sup> Йосипа Кононовича-Горбацького (машинопис був оцифрований, підготований до друку й уперше оприлюднений учасниками проекту «Медієвіст» <http://www.medievist.org.ua/>) у 2014 р. Так само марно шукати в монографії інформацію, що могла б прислужитися дослідникам неолатиністики і суміжних галузей – йдеться про здійснене силами згаданого проекту видання *Arbor Tulliana Jasinsciano*<sup>4</sup> Іларіона Ярошевицького (2014 р.) – та згадки про власне «Медієвіст», що існує з 2009 р. й займається книговидавництвом, спрощуючи роботу науковців, відкриваючи доступ до латиномовних стародруків та створюючи власний інтелектуальний продукт у галузі неолатиністики. А втім брак цієї інформації в монографії, можна вважати, компенсований детальним оглядом неолатиністичних досліджень у Білорусі, Польщі та Росії (див. підрозділ 1.2).

У другому розділі автор аналізує перебіг латиномовного літературного процесу України, розділяючи віршовані твори XV–XVI ст. та окремо – XVII–XVIII ст., прозу XV–XVI ст., епістолярію, навчальні курси нормативних дисциплін, граматики, поезики і риторики. Мирослав Трофимук уділяє увагу лексикографічним працям (латинсько-українським словникам), що до нього практично не робилося. В огляд поезії потрапили не лише такі «хрестоматійні» новолатинські автори як Юрій Дрогобич, Павло Русин, Микола Гусовський, Георгій Тичинський, Іван Туробінський, Григорій Самборитянин, Фабіян Кленович, Симон Пекалід, Іван Домбровський, а й, наприклад, Теофаній Родович, Григорій Вишневський; незов-

---

<sup>3</sup> Й. Кононович-Горбацький, *Могілянський Оратор*. Переклад: В. Маслоук, Медієвіст, Київ 2014, 152 с.

<sup>4</sup> І. Ярошевицький, *Arbor Tulliana Jasinsciano*, Медієвіст, Київ 2014, 518 с.

сім звично повертаються до нас своєю поетичною гранню Іван Ужевич, Пилип Орлик, Теофан Прокопович. Проза представлена творчістю Станіслава Оріховського, епістолярій – Пилипа Орлика. Можливо, науковець свідомо обмежився одним автором у кожному з двох останніх згаданих підрозділів, з огляду на близьке знайомство з їхньою творчістю (Мирослав Трофимук – перекладач численних творів Станіслава Оріховського і дослідник епістолярію Пилипа Орлика). Однак у наступному виданні монографії було б корисно врахувати дослідження *Латиномовна українська література. Загальний огляд*<sup>5</sup>, у розділі II якого аналізуються основні жанри та стилі літератури латинською мовою, проза поділена за сферами побутування: конфесійна література, історіографія, етикетна література, інтелектуальна проза, мемуарно-епістолографічні твори (у кожному пункті – щонайменше по три–чотири автори); також розглядається феномен прозиметрії в жанровому репертуарі української латиномовної літератури.

Можна також припустити, що коло аналізованих авторів і творів звужене через критерії відбору, якими користується автор монографії: «Отже, що стосується атрибуції авторів, то у випадку *достовірної* [курсив мій – Л. Ш.-С.] інформації щодо етнічного чи національного походження, застосовуємо відповідне визначення» [с. 10]. Першим серед критеріїв зачислення твору до новолатинської літератури України є «якщо автор безсумнівно українського етнічного походження». На нашу думку, етнічна належність не може бути безсумнівною, особливо в часи, коли поняття етносу, як і національності, ще не існувало, натомість спільна віра чи однаковий соціальний статус об'єднували

---

<sup>5</sup> Рецензія Володимира Литвинова на це видання (Л. Шевченко-Савчинська, *Латиномовна українська література. Загальний огляд*, Медієвіст, Київ 2013, 218 с.) була надрукована в попередньому випуску *Studia Polsko-Ukrainskie*.

міцніше, ніж проживання на одній території чи володіння спільною мовою. До того ж, виокремлення «безсумнівного українського етнічного походження» авторів як головного критерію відбору для неолатиністичних досліджень України суперечить наступним пунктам переліку, які видаються цілком переконливими і вмотивованими: «якщо автор неетнічний українець, але жив і працював тривалий час на території українських етнічних земель, то твір, не зважаючи на тематику, можна вважати фактом літературного процесу України; якщо автор, незалежно від його етнічного походження і перебування на українських землях, писав на українські теми (наприклад, використувуючи для своїх творів сюжети інших авторів, зокрема історіографічні); якщо у творах наявні присвяти українським володарям, князям, достойникам Церкви, а також містам, регіонам тощо; якщо твір опубліковано в якійсь із українських друкарень; якщо твір перекладено і введено до канону творів літературного процесу України; якщо твір підлягав науковій інтерпретації у контексті дослідження української культури як художній твір, або ж як джерело наукової інформації» [ibid.].

На початку третього розділу «Основні жанри і теми латиномовної літератури України» дослідник зазначає: «впродовж XVI ст. основними жанрами віршованої літератури були панегірики епічного плану – поеми більшого обсягу, які можна за тематичними ознаками поділити на п'ять видів: епіталамії, генетліаки, епінікіони, епіцедіони, епітафії,» [с. 287] – і коротко аналізує кожен вид. Не будемо в цьому разі акцентувати дискусивність терміну «панегірик» у стосунку поетичних творів (детальніше про це див., наприклад, публікацію<sup>6</sup>) – викликає подив те, що Мирослав

---

<sup>6</sup> Див., напр., Л. Шевченко-Савчинська, *Етикетна література України латинською мовою: пам'ятки й пізніша рецепція явища* / [в:] Слово і час : Науковий журнал, 12/2011, N12, с. 43-52.

Трофимук, хоч перед тим і згадує в першому розділі про захист дисертаційної роботи *Етикетна латиномовна поезія в українській літературі XVI–XVIII ст.*<sup>7</sup>, не знайшов у ній нічого, вартого схвальної чи критичної згадки.

У підпункті 3.2. розглядаються провідні мотиви та чільні ідеї латиномовної літератури XV–XIX ст., до яких автор слушно відносить любов до наук, патріотизм, поетизування визначних місць тощо. З цієї частини монографії читач може дізнатися, що в українській латиномовній літературі XVII–XVIII ст. продовжують функціонувати міфологеми «Київ – Троя», «Київ – новий Рим», «Київ – другий Єрусалим». З огляду на те, що топіку, запозичену з античної літературної спадщини, автори постренесансних творів активно використовують також у польсько- та україномовних творах, Мирослав Трофимук робить важливий висновок: «доцільно говорити не про суто латиномовну літературу постренесансної епохи, а про полімовну постренесансну літературу України (латино-, польсько- і україномовну), для якої, незалежно від мови твору, притаманні аналогічні жанри, засоби вираження, спільність тем» [с. 351]. Щодо поезики латиномовних творів, то у підпункті 3.3. автор веде мову лише про художність літератури епохи Бароко. Таким чином, залишається сподіватися на продовження і поглиблення неолатиністичних студій у галузі генології і поезики – об'єднаними зусиллями дослідників давньої літератури – як латино-, так і україно-, і польськомовної.

Автор дослідження, що ґрунтується на чвертьстолітній практиці розшифрування із рукописних оригіналів, перекладу і вивчення особливостей різножанрових прозових і віршованих латиномовних текстів, приводить читача до важливого висновку стосовно функціонування новолатинської

---

<sup>7</sup> Л. Шевченко-Савчинська, *Етикетна латиномовна поезія в українській літературі XVI–XVIII ст.* [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ 2005, 252 с.

літератури у процесі становлення української літератури ранньомодерного часу: «Отже, констатуємо факт присутності латинської мови в українській культурі як комунікативного засобу від XIV ст., як активного культуротворчого – впродовж XV–XXI ст.» [с. 351]. Монографія оснащена словником спеціальних та рідковживаних термінів, що спрощує сприйняття матеріалу навіть тими, хто не занурений у тему настільки глибоко, як вчені-неолатиністи.

Серед незначних зауважень хочу звернути увагу на те, що низка імен латиномовних авторів, чії твори вже досить давно увійшли в науковий обіг, в монографії звучать по-новому: так Павло Кроснянин – Павло з Кросна, Георгій Тичинський – Юрій з Тичина, Григорій Чуй-Русин Самборитянин – Григорій Чуй зі Самбора, Іван Туробінський – Іван з Туробіна тощо. Втім, ця проблема виникла ще до появи рецензованої праці: імена згаданих та багатьох інших латиномовних авторів за їхнього життя ніколи не писалися українською – лише латинською та польською мовою, тому сучасним дослідникам є сенс визначити максимально коректний варіант і домовитися про однакове відтворення цих імен українською – для спрощення пошуку і коректного цитування. Також є застереження щодо тлумачення терміну Чорна Русь: «Чорна Русь – назва різних регіонів у різний час. До XVIII ст. – землі Бойківщини, Гуцульщини, Верхнього Подністров'я, Підляшшя та Холмщини» [с. 301] – про це детальніше див. у статті<sup>8</sup>.

Прикметно, що про власний внесок Мирослав Трофимук зазначає: «я намагався заповнити порожнечу в культурному обігу України й згенерувати те, чого мені особисто там не вистачало» [с. 65]. Ці слова відгукнуться в серці кожного

---

<sup>8</sup> Л. Шевченко-Савчинська, *Русь/Україна/Росія/Московія/Рутенія/Роксоланія: «Історія - це політика, звернена у минуле?»* [http://www.medievist.org.ua/2014/04/blog-post\\_7.html](http://www.medievist.org.ua/2014/04/blog-post_7.html) [15.04.2016]

сучасного українського неолатиніста, точніше кажучи, кожного з тих двох–трьох десятків науковців, які обрали для своїх досліджень це поле чи, сказати б, неорану цілину. Тому і я зізнаюся відверто: пишучи цю рецензію, я не претендувала на всеохопність і вичерпність – понад усе хотілося б донести до читача дві найважливіші, як на мене, тези: по-перше, рецензована робота об’ємна, вчасна і добре виконана; а по-друге, українська неолатиністика (як і історія української літератури, як і загалом комплекс гуманітарних наук в Україні) розвиватиметься в рази швидше, за умови співпраці між окремими дослідниками та осередками. Тому, попри ігнорування в рецензованій монографії семирічної діяльності (сайт, книговидання, наукові заходи) проекту «Медієвіст», його засновники не втрачають оптимізму і спроб налагодити ефективну дослідницьку взаємодію. Як той малюк, що на фразу дорослих: «Ні, це не можливо,» – відповів: «Я все-одно намагатимуся». Себто ми все-одно будемо популяризувати неолатиністику та інші напрями досліджень давньої української літератури, і надалі цитуватимемо і поширюватимемо інформацію про роботу інших науковців – бо щиро вважаємо їх колегами, а не суперниками. Принагідно дякуємо за плідну співпрацю і запрошуємо до її налагодження надалі.